

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

© Кісіль Л. М., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-4771-1769>

У статті розглянуто проблему вивчення української мови як іноземної в умовах двомовності. Визначено особливості навчання українського професійного мовлення іноземних студентів. Акцентовано увагу на питаннях, що пов'язані з подоланням труднощів щодо проблеми мотивації іноземних студентів до вивчення української мови. У статті обґрунтовано важливість навчання української мови в іншомовній аудиторії. Зазначено, що українська лінгводидактика перебуває на етапі становлення. Доведено вирішальну роль викладача-словесника у формуванні українського професійного мовлення студентів-іноземців. У статті підкреслено, що без високого рівня культури професійного мовлення майбутніх іноземних спеціалістів не можна говорити про їхню готовність до фахової діяльності, цілісність моделі фахівця тієї чи іншої галузі. Звернено увагу на методiku навчання української мови з урахуванням взаємодії з іншими мовними системами. Визначено шляхи щодо полегшення процесу адаптації іноземців на шляху до опанування української мови взагалі й професійного мовлення зокрема.

Ключові слова: професійне мовлення, іноземні студенти, білінгвізм, українська мова як іноземна, мова-посередник

Кисиль Л. Н. Особенности обучения украинской профессиональной речи студентов-иностранцев в условиях билингвизма.

В статье рассмотрена проблема изучения украинского языка как иностранного в условиях двуязычия. Определены особенности обучения украинской профессиональной речи иностранных студентов. Акцентируется внимание на вопросах, которые связаны с преодолением трудностей относительно проблемы мотивации иностранных студентов к изучению украинского языка. В статье обоснована важность обучения украинскому языку в иностранной аудитории. Отмечено, что украинская лингводидактика пребывает на этапе становления. Доказана решающая роль преподавателя-словесника в формировании украинской профессиональной речи студентов-иностранцев. В статье подчеркнуто, что без высокого уровня культуры профессиональной речи будущих иностранных специалистов нельзя говорить об их готовности к профессиональной деятельности, целостности модели специалиста той или иной сферы. Обращено внимание на методiku обучения

українському языку с учетом взаимодействия с другими языковыми системами. Определены пути относительно облегчения процесса адаптации иностранцев на пути к овладению украинским языком вообще и профессиональной речью в частности.

Ключевые слова: профессиональная речь, иностранные студенты, билингвизм, украинский язык как иностранный, язык-посредник

Kisil L. M. Peculiarities of teaching of Ukrainian professional language for foreign students in conditions of bilingualism

The problem of teaching of Ukrainian as a foreign language in terms of bilingualism is regarded in the article. The features of teaching of Ukrainian professional speech for foreign students are determined. The attention is focused on issues related with overcoming difficulties on the issue of foreign students' motivation in learning Ukrainian. The importance of teaching Ukrainian language for foreign audience is proved. It is noted that the Ukrainian linguodidactics is at the stage of formation nowadays. The crucial role of the language teacher in the process of the formation of Ukrainian professional language of foreign students is shown. It is stressed that without a high level of culture of professional speech of future foreign specialists, it is impossible to talk about their readiness for professional activities as well as their professional integration. Attention is paid to the methodology of teaching Ukrainian language with regard to interaction with other language systems. The ways to facilitate the process of adaptation of foreigners on the way of mastering Ukrainian language and Ukrainian professional language in particular are determined.

Key words: professional language, foreign students, bilingualism, Ukrainian as a foreign language, intermediate language

Постановка проблеми. Ситуація двомовності, що існує на сьогодні в Україні, наклала відбиток і на гуманітарну складову вищої освіти. У тих регіонах нашої держави, де питання білінгвізму стоїть вкрай гостро, виникають і певні специфічні труднощі під час викладання української мови студентам, що є громадянами інших держав. Ці труднощі пов'язані насамперед з мотивацією до сумлінного вивчення української мови. Майже повна відсутність спілкування державною мовою на вулицях міста, у гуртожитках, де мешкають студенти-іноземці, у засобах масової інформації та під час неформального спілкування у стінах самого університету призводить до суттєвого зниження мотивації до вивчення дисципліни. Викладачі-словесники докладають максимум зусиль, щоб докорінно змінити існуючий стан речей. Так, у процесі вивчення української мови як іноземної викладачі повсякчас наголошують, що це мова професійного спілкування, демонструють комунікативні моделі з

різних навчальних ситуацій на фахові теми, зорієнтовують студентів-іноземців на отримання належної фахової підготовки, що дає їм можливість не лише засвоїти мову спеціальності, але й у майбутньому налагодити професійні контакти з українськими та закордонними партнерами. Без високого рівня культури професійного мовлення майбутніх іноземних спеціалістів не можна говорити про їхню готовність до фахової діяльності, цілісність моделі фахівця тієї чи іншої галузі.

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Проблеми, що стосуються навчання професійного мовлення вітчизняних студентів у процесі вивчення української мови, розглядали Є. Голобородько, М. Пентилюк, Л. Головата, Є. Палихата, І. Дроздова, Н. Івашкіна, Л. Лучкіна, Л. Романова та ін; у процесі вивчення іноземної мови – Л. Абрасімова, В. Гарашенко, О. Мірошніченко, В. Селєзньова, С. Титов та ін.

Аналіз практики свідчить, що, незважаючи на наукові розвідки, методичні розробки, теорія та практика навчання української мови як іноземної ще не набула належної методичної бази, а вибір технології викладання остаточно не зроблено. Різноманітні аспекти методики викладання української мови як іноземної висвітлено у працях Л. Селіверстової, Л. Паламар, А. Чистякової, Т. Лагути, Л. Бей, О. Тростинської, Л. Антонів, Л. Васильєвої, Д. Мазурик, З. Мацюк, М. Мовчан, Б. Сокола, О. Іванишин, Н. Станкевич та ін., зокрема сфери адаптаційних процесів іноземних студентів в україномовному середовищі досліджували лінгводидакти І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, Ю. Жлуктенко, О. Біляєв та ін. Проте проблема навчання професійного мовлення іноземних студентів, зокрема в умовах білінгвізму не стала предметом всебічного висвітлення науковців.

Формулювання мети наукової праці. З огляду на вищезазначене сформульовано мету статті – визначення специфіки навчання українського професійного мовлення іноземних студентів в умовах білінгвального середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення зазначеного питання потрібно розпочати з визначення особливостей навчання української мови студентів-іноземців у двомовному середовищі. Досліджуючи сфери адаптаційних процесів іноземних студентів в україномовному оточенні, сучасні

лінгводидакти дійшли висновків, що найтипівішим явищем для представників іноземних країн є «скрутне становище», у яке ті потрапляють, коли опиняються на перехресті двох мов – російської та української [2, с. 144]. Дослідники наголошують на тому, що навіть ті студенти, які обрали російську мову за мову навчання, «спочатку начебто не помічають української», проте незабаром натрапляють на проблему двомовності, адже ведення офіційної документації вимагає використання української мови; відтак у студентів-іноземців виникає необхідність ознайомлення з основами офіційної мови України [2, с. 145-146]. Крім того, на основних факультетах іноземні студенти навчаються разом з українськими студентами, викладачі університету читають лекції українською мовою, методичні посібники виходять українською мовою. Тому відсутність теоретичних знань і практичних навичок в оволодінні державної мови протягом тривалого часу, на нашу думку, ставить під сумнів мету перебування студентів-іноземців в Україні, адже унеможливорює здобуття належних знань з обраної спеціальності.

Оскільки теорія і практика навчання української мови як іноземної перебуває в процесі становлення, звичайно, враховують усе передове, що набуто в галузі навчання російської мови як іноземної. Окрім цього, можна спиратися і на досвід щодо вивчення української мови як другої близькоспорідненої у школах з російською мовою навчання і російської мови у школах з українською мовою навчання. Ця методика діє на основі порівняльного аналізу двох мовних систем. В основу її покладено принцип урахування знань знайомої мови, що послідовно реалізується під час визначення змісту навчання та в процесі презентації навчального матеріалу. Методика навчання української мови взаємодіє з методикою викладання іноземних мов. Реалізація комунікативного підходу у навчальному процесі з будь-якої іноземної мови означає, що оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їхнє практичне застосування у процесі спілкування [4, с. 39].

Вченими-лінгвістами доведено, що під час вивчення іноземної мови варто зводити до мінімуму використання мови-посередника. Так само й на просунутому етапі навчання. Наприклад, коли рідною мовою студента є французька, а мовою-посередником – російська, максимально «одномовна» ситуація на занятті дає можливість студенту спрямувати всі розумові ресурси

на засвоєння мови, що вивчається, не витрачаючи ані сил, ані часу на «потрійний» переклад (українська–російська–французька). У такому випадку для семантизації граматичного матеріалу використовуємо прийоми наочності (предметної, зображальної, моторної), перекладу, тлумачення, контексту[1]. Під час навчання іноземців в академічних групах з різним рівнем володіння мовою у викладача є можливість варіювати форми роботи відповідно до інтелектуального рівня розвитку студентів.

Викладання української мови як іноземної потребує особливого педагогічного такту, знання психолінгвістичних аспектів оволодіння іноземною мовою, вправності у застосуванні найрізноманітніших методів та прийомів навчання, вміння повертати на користь двомовну ситуацію, в якій відбувається навчання та проживання студентів-іноземців. На нашу думку, розроблення лінгводидактичних основ навчання української мови як мови фаху іноземних студентів має вирішальне значення, оскільки вона є засобом і способом оволодіння предметною й комунікативною компетенцією в галузі обраної спеціальності. Особливого значення набуває ця теза в умовах існуючого білінгвального мовленнєвого середовища. Опанування усними формами спілкування необхідно студенту-іноземцю не лише для читання й засвоєння друкарської, знакової та графічної інформації, розуміння фахової лексики, але й для сприйняття на слух доповідей, передач із радіо й телебачення та ін.

Під час навчання іноземних студентів в умовах білінгвізму надзвичайно важливою постає проблема диференційованого поділу навчальних матеріалів відповідно до *«індивідуальних освітніх та професійних потреб іноземних студентів, залучення студентів до визначення змісту їх курсового навчання, створення умов для вибору змісту й форм навчання...»* [5, с. 19]. З метою полегшення процесу адаптації студентів-іноземців у двомовному середовищі й створення більш комфортних умов на шляху до опанування української мови взагалі й професійного мовлення зокрема на факультеті підготовки іноземних громадян ХНАДУ викладацьким колективом створено навчально-методичні посібники, дистанційні курси й інші методичні матеріали, що враховують різні рівні володіння українською мовою, специфіку навчання.

Викладач з української мови як іноземної несе відповідальність за результативність якісного навчання іноземних студентів української мови, розроблення курсів із вивчення української мови як іноземної, підготовку

навчально-методичного забезпечення, апробацію технології навчання іноземних мов, розв'язання теоретичних і практичних проблем із навчання української мови в осередку іншомовного спілкування.

Відтак, перед викладачем української мови як іноземної (наприклад, в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті) постає низка завдань: постійно викликати та стимулювати мотивацію іноземних громадян до вивчення державної мови; оскільки курс є практичним, орієнтуватися на комунікативний підхід до вивчення української мови як іноземної; заради ефективності навчального процесу працювати у тісній співпраці з викладачами фахових дисциплін; у доборі лексичного та комунікативного матеріалу дотримуватися загальнопедагогічного принципу зв'язку навчання з життям, враховувати обрану спеціальність іноземного студента. Для вирішення вищезазначених завдань викладачі української мови як іноземної активно використовують відеозаписи комунікативних ситуацій зі студентського життя, з виробництва під час проходження практики або стажування та ін. По-перше, у такий спосіб є нагода наочно продемонструвати функціонування української мови, по-друге, відеоряд сприяє кращому засвоєнню загальноповсякденної й науково-термінологічної лексики без звертання до мови-посередника (рідної або російської). Під час аудиторних занять викладачі надають перевагу усним завданням, урізноманітнюють такі форми роботи, як аудіювання, робота в парах, рольові ігри, спонтанне складання мікродіалогів на різні побутові теми. У такий спосіб здійснюється формування необхідних навичок під час складання діалогу на професійні теми з тієї чи іншої спеціальності.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, можна підсумувати, що вивчення української мови як іноземної вимагає напруженої роботи викладачів і студентів, що надзвичайно важко здійснювати у білінгвальному середовищі. Але навіть у таких складних умовах іноземним студентам слід пам'ятати, що українську мову, як і будь-яку іншу дисципліну, треба вивчати серйозно та наполегливо. Оволодіння мовою можливе лише тоді, коли засвоєння мовленнєвого матеріалу веде до вироблення у студента-іноземця системи мови, коли він може будувати фрази відповідно до правил граматичного оформлення і слововживання в акті спілкування, до формування передусім комунікативної

компетенції ділового спілкування, що дає змогу навчити майбутніх фахівців доречно використовувати в мовленні науково-термінологічну лексику свого фаху, на належному рівні володіти професійним мовленням, усним та писемним. Як свідчить досвід роботи із студентами-іноземцями, вони вже менше скаржаться на труднощі, що пов'язані з двомовністю, а намагаються пристосуватися до існуючих обставин та умов.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із навчанням іноземних студентів української мови в умовах білінгвального мовленнєвого середовища. Не дослідженими залишаються питання інтерференції та транспозиції як ключових понять білінгвізму, що викликає необхідність подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Література

1. Антонів О. Граматичний матеріал у дистанційному курсі української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. - 2010. - Вип. 5.- С. 128–136.

2. Жовтоніжко І.М. Вплив дисциплін природничо-наукового циклу на адаптаційний процес іноземних студентів / І.М. Жовтоніжко. Т.А. Єфімова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки: зб. наук. праць. – Харків: Константа, 2015. – Вип. 9. – С. 142-149.

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання /наук. ред.С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – Вид. 2-ге, випр. і перероб. / Кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. – Київ: Ленвіт, 2002. – 328 с.

5. Чистякова А. Диференційована організація навчання іноземців української мови / А. Чистякова, Л. Селіверстова, Т. Лагута // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. пр. - Львів, 2008. - Вип. 1. - С. 13-21.